

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

I. Η ΠΑΙΔΟΛΟΓΙΑ

Ι. ΕΙΣ ΤΙ ΑΣΧΟΛΕΙΤΑΙ Η ΠΑΙΔΟΛΟΓΙΑ

Ἡ παιδολογία ἀσχολεῖται κυρίως εἰς τὴν ἐξέτασιν τοῦ παιδὸς κατὰ τὰ πρῶτα τῆς ἡλικίας του ἔτη, κατὰ τὸν χρόνον δηλ. τὸν μέχρι τοῦ τρίτου ἢ τετάρτου τῆς ἡλικίας ἔτους, ἢ καὶ μέχρι τῆς εἰς τὸ σχολεῖον εἰσόδου αὐτοῦ, καὶ εἶναι κυρίως *Ψυχολογία τοῦ παιδός*. Κατὰ ταῦτα ἡ Παιδολογία ἀσχολεῖται πρὸ πάντων περὶ τὰ ψυχικὰ φαινόμενα τῶν οὕτω εἰς τὸ σχολεῖον φοιτῶντων παιδῶν, ἰδίᾳ δὲ παρακολουθεῖ τὴν πνευματικὴν τοῦ παιδὸς *ἀνάπτυξιν*. Ὁ ἰδρυτὴς τῆς Παιδολογίας Γερμανὸς *Tiedemann* († 1803) ἐχάραξεν αὐτῇ τὴν ὁδὸν ταύτην.

(1) *Preyer* π. χ. ἀναφέρει ἐν τῷ ἔργῳ αὐτοῦ: *Die Seele des Kindes* μεταξὺ πολλῶν ἄλλων καὶ τὰ ἑξῆς: «εἶδον τὸ τέκνον μου κατὰ τὴν 21 ὥραν τοῦ βίου του νὰ κινῇ συμμετρικῶς ἀμφοτέρους τοὺς βραχίονας, ὅταν ἐκάλουν αὐτό». — «Κατὰ τὴν 25 ἡμέραν παρατήρησε τὸ τέκνον μου διὰ πρώτην φοράν ἀσκαρδαμυκτὶ τὸ πρόσωπον τῆς τροφοῦ του». — «28 ἑβδομάς: ὁ παῖς ἴσταται ὀρθίος ἐπὶ τῶν γονάτων τῆς μητρὸς κρατούμενος ἀπὸ ταύτης». — «Ἦδη κατὰ τὸν ἕκτον μῆνα παρατηρήθη πρᾶξις μαρτυροῦσα ἀξιοπαρατήρητον σκοπιμότητα».

Ἐντεῦθεν βλέπει τις ὅτι κυριώτατα οἱ ἐρευνηταὶ οὗτοι παρέχουσι *ψυχολογικὸν ἡμερολόγιον*, καὶ μάλιστα ψυχολογικὸν ἡμερολόγιον *ὠρισμένου παιδός*, ὃν καθ' ἐκίστην ἠδύναντο νὰ παρατηρῶσιν.

Ἐν τῇ παρατηρήσει δὲ ταύτῃ ἔχει δι' αὐτοὺς δευτερεύουσαν ὕλως σημασίαν, ἐὰν φαινόμενόν τι ἐμφανισθῇ παρὰ τῷ παιδί μετὰ πέντε ἢ δέκα ἑβδομάδας, μετ' ἧν ἡ δύο ἔτη. Πολὺ δὲ σπουδαιότερα φαίνεται εἰς αὐτοὺς ἡ *σειρά*, καθ' ἣν τὰ *διάφορα φαινόμενα* ἐμφανίζονται, διότι ἡ σειρά ἢ ἀλληλακολουθία αὕτη ἄγει εἰς τὴν γνῶσιν τῶν προϋποθέσεων καὶ ὄρων, πρὸς οὓς συνδέεται ὠρισμένη τις ἐκδήλωσις, ὠρισμένον τι φαινόμενον. Θέλουσιν ἄρα οὐχὶ μόνον νὰ ὀρίσωσιν ὅτι φαινόμενόν τι παρατηρεῖται κανονικῶς πρὸ τινος ἄλλου ἢ μετὰ τοῦτο, ἀλλὰ καὶ πῶς γεννᾶται καὶ διατλὶ δὲν ἐμφανίζεται ἐνωρίτερον ἢ ἀρ-

γότερον. Οἱ δὲ γενικοὶ νόμοι, οὓς κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον ἐξάγουσιν οἱ ἐρευνηταί, ἀναφέρονται μᾶλλον εἰς τὰς ἐν τῇ ἀναπτύξει τοῦ παιδὸς αἰτιώδεις σχέσεις, ἢ εἰς τὴν χρονικὴν σειρὰν, καθ' ἣν τὰ διάφορα φαινόμενα ἐμφανίζονται.

Δι' ὧν ἀνωτέρω εἵπομεν ἐξαρακτηρίσαμεν ἐν γενικαῖς γραμμαῖς τὴν τάσιν τῆς σημερινῆς Ψυχολογίας τῶν παίδων. Τίνα δ' ὅμως κυρίως εἶναι τὰ ζητήματα, ὧν τὴν λύσιν ἐπιδιώκει αὕτη διὰ τοῦ δηλωθέντος τρόπου ; Ἐν γέγει πάντα τὰ ζητήματα, ἅτινα συνδέονται καθ' οἷονδὴποτε τρόπον πρὸς τὴν πρώτην ἀφύπνισιν καὶ τὴν περαιτέρω ἀνάπτυξιν τοῦ πνευματικοῦ τοῦ παιδὸς βίου. Ἐξετάζει δηλ. ἡ Παιδολογία μετὰ τῆς αὐτῆς ἐπιμελείας καὶ φροντίδος τὰς πρώτας ἀρχὰς τῆς ὑποφωσκούσης ἐτι συνειδήσεως καὶ μάλιστα τὰς προηγουμένας ταύτης ἐκδηλώσεις τῆς ζωῆς, μεθ' ἧς καὶ τὰ πολύπλοκα φαινόμενα τοῦ κρίναι, τοῦ συναισθιάζεσθαι καὶ τοῦ βούλεσθαι.

Ἐρευνηταί τινες μάλιστα ἀσχολοῦνται καὶ περὶ τὰς ἐκδηλώσεις τῆς ζωῆς τοῦ παιδὸς ἐν τῇ κοιλίᾳ ἐτι τῆς μητρός, ὥπως π.χ. ὁ *Preyer* ἐν τῷ ἔργῳ αὐτοῦ, *Ψυχολογία τοῦ ἐμβρύου*. Μείζονος δ' ὅμως προσοχῆς ἀξιοῦσι τὸ νήπιον εὐθὺς μετὰ τὴν γέννησιν αὐτοῦ, προσέχοντες εἰς τὰς φωνὰς αὐτοῦ, τὰς κινήσεις, τὴν συμπεριφορὰν αὐτοῦ πρὸς τὸ φῶς, τὸν ἦχον, πρὸς σώματα δυνάμενα νὰ ἐρεθίσωσι τὴν ὀσφρησιν, γεῦσιν καὶ ἀφὴν αὐτοῦ, καὶ παρακολουθοῦντες τὴν βαθμιαίαν ἀνάπτυξιν καὶ τελειοποίησιν τῶν αἰσθήσεων αὐτοῦ. Παρακολουθοῦσιν ὡσαύτως ἐπιμελῶς τὰ πρώτα ψυχικὰ πάθη καὶ τὸν τρόπον τῆς ἐκδηλώσεως αὐτῶν· ζητοῦσι π.χ. νὰ καθορίσωσι πῶς γεννᾶται ὁ φόβος, ἡ κλίσις καὶ ἡ ἀγάπη. Πλεῖστα ζητήματα περαιτέρω σχετίζονται πρὸς τὴν μνήμην· ἐρευνῶσι τὴν ἀρχὴν αὐτῆς, ζητοῦσι νὰ εὗρωσι τὸν λόγον, δι' ὃν λείπει ἡ μνήμη τῶν κατὰ τὰ πρώτα τοῦ βίου ἔτη γεγονότων, ἐὰν ἡ μνήμη τοῦ παιδὸς εὐκόλως προσλαμβάνη νέον κ.λ. κ.λ. Ἡ κατὰ τὰ πρώτα τῆς παιδικῆς ἡλικίας ἔτη τόσον ἀχαλίνωτος φαντασία παρακολουθεῖται μετὰ προσοχῆς καὶ φέρεται εἰς σχέσιν πρὸς τὰ ἄλλα πνευματικὰ φαινόμενα. Οὐχ ἥττον εὐσυνειδήτως παρακολουθοῦσι καὶ λαμβάνουσι πρὸ ὀφθαλμῶν τὰς πρώτας τοῦ κρίναι ἐκδηλώσεις καὶ πάντα τὰ φαινόμενα αὐτοῦ, τὸν σχηματισμὸν ἐννοιῶν, κρίσεων καὶ συλλογισμῶν. Μετὰ μεγάλου ἰδία διαφέροντος ἐξετάζουσιν οἱ παιδολόγοι τὰς αἰτιώδεις σχέσεις, αἵτινες ὑφίστανται μετὰ τοῦ ὁμιλεῖν καὶ κρίναι, πῶς μανθάνουσιν οἱ παῖδες νὰ ὁμιλῶσι καὶ τίνες οἱ πρὸς τοῦτο ἀναγκαῖοι ὅροι, πῶς μανθάνουσι νὰ βαδίζωσι καὶ πῶς παίζουν.

Πῶς ἀναπτύσσεται τὸ ἡθικὸν καὶ τὸ θρησκευτικὸν συναισθημα παρὰ τῷ παιδί ; Πῶς γεννῶνται αἱ συνήθειαι παρὰ τοῖς παισὶ κακαὶ ἰδιότητες τῆς ἀσπλαχνίας, φιλοψευδίας, λιχνείας, ματαιοφροσύνης, ὀργῆς, ζηλοτυπίας ; καὶ πῶς δύνανται νὰ ἐξηγηθῶσι ; Πῶς φθάνει ὁ

παῖς εἰς τὴν προσοχήν, τὴν βούλησιν κ.λ. ; Ταῦτα εἶναι ἄλλα σπουδαῖα ζητήματα, ἅτινα ἐπιμελῶς προσπαθοῦσι νὰ λύσωσιν οἱ περὶ τὴν ψυχολογίαν τοῦ παιδὸς ἀσχολούμενοι. Ὡσαύτως κάμνουσιν ἐπιμελεῖς παρατηρήσεις καὶ ἐρεῦνας καὶ ὡς πρὸς τὴν μίμησιν, τὸ ἔθος καὶ τὴν κληρονομικότητα, διότι καὶ ταῦτα πλεῖστον ἐπηρεάζουσι τὸν πνευματικὸν τοῦ παιδὸς βίον.

Ἐκ τούτων βλέπομεν ὅτι ἡ Παιδολογία, ἐφ' ὅσον εἶναι Ψυχολογία τοῦ παιδός, ἀσχολεῖται κυρίως περὶ τὰ αὐτὰ πνευματικὰ φαινόμενα, περὶ δὲ καὶ ἡ γενικὴ Ψυχολογία. Μόνον δὲ κατὰ τοῦτο διακρίνεται ταύτης, ὅτι τὰς ἐνεργείας ταύτας ἀναζητεῖ **παρὰ τῷ παιδί**, εὐρίσκει κατὰ **τὴν πρώτην ἀρχὴν** αὐτῶν καὶ παρακολουθεῖ μέχρις ὁρισμένης βαθμίδος ἀναπτύξεως. Ἡ Ψυχολογία ἄρα τοῦ παιδὸς παριστᾷ μόνον **μίαν νέαν ἀποψιν** τῆς ψυχολογικῆς ἐρεῦνης καὶ οὐδὲν ἄλλ' εἶναι ἡ **γενετικὴ Ψυχολογία**.

Ἡ σημερινὴ δ' ὅμως Παιδολογία βαίνει πολὺ περαιτέρω τῆς Ψυχολογίας. Ἡ πεῖρα δεικνύει ὅτι ἡ διάνοια καὶ ἡ ἡθικότης τότε μόνον δύνανται τελείως νὰ αναπτυχθῶσιν, ὅταν ὁ ἄνθρωπος εἶναι καὶ σωματικῶς ὑγιής καὶ ἰσχυρός. Διὰ τοῦτο ἡ Παιδολογία ἐφιστᾷ τὴν ἑαυτῆς προσοχήν καὶ εἰς **τὴν σωματικὴν τοῦ παιδὸς κατάστασιν**, ἐξετάζουσα **τὴν τροφήν αὐτοῦ καὶ τὰ φαινόμενα τῆς ὑπερκοπώσεως** καὶ διερευνῶσα **τὴν τε δξύτητα καὶ τὴν ὑγιεινὴν κατάστασιν τῶν αἰσθητηρίων αὐτοῦ ὀργάνων**. Πρὸς τὴν τοιαύτην ἐρευναν παρέχουσιν ἀφορμὴν ἰδίᾳ ἀσθενεῖς καὶ πνευματικαὶ καταστάσεις, ὅπως εἶναι π. χ. ἡ ἔλλειψις προσοχῆς καὶ μνήμης. Αἱ παρὰ τοῖς παισὶ συνήθως παρατηρούμεναι πνευματικαὶ καὶ σωματικαὶ ἀδυναμίαι καὶ ἐλλείψεις πρέπει προσέτι νὰ αναχθῶσιν εἰς **τὴν κληρονομικότητα**. Ἐκαστος παῖς λαμβάνει παρὰ τῶν ἑαυτοῦ γονέων φυσικὴν τινα κληρονομίαν ὑπὸ τὸν τύπον τελείως ὁρισμένης ποιότητος τοῦ ὁργανισμοῦ αὐτοῦ. Ἐὰν λοιπὸν τὰ ὄργανα τῶν γονέων, ἰδίᾳ δ' ὁ ἐγκέφαλος καὶ τὸ νευρικὸν αὐτῶν σύστημα ἐν γενεῇ, ἔχωσι καθ' οἷονδῆποτε τρόπον προσβληθῇ ἢ ἐκφυλισθῇ, παρατηρεῖται τοῦτο πλειστάκις καὶ εἰς τὰ τέκν' αὐτῶν· ὁ μεγαλύτερος ἀριθμὸς τῶν συχνάκις δυστυχῶς παρατηρουμένων σήμερον ψυχοπαθητικῶν καταστάσεων, ὡς συνήθως καὶ οὔσι **πνευματικὰς ἀνωμαλίας** καὶ αἵτινες προέρχονται ἀπὸ σωματικὰς ἀνωμαλίας, πρέπει οὕτω νὰ ἐξηγηθῶσι. Διὰ τῆς γνώμης δὲ ταύτης ἡ νοίχθη νέον στάδιον εἰς τὴν Παιδολογίαν· αὕτη ὀφείλει κατ' ἀνάγκην, ὅπως ἐννοήσῃ τοιαύτας παρεκτροπὰς ἀπὸ τῆς κανονικῆς καταστάσεως τοῦ πνευματικοῦ τῶν παιδῶν βίου, νὰ μάθῃ καὶ τὴν ἰδιοσυγκρασίαν καὶ τὸν τρόπον τοῦ ζῆν τῶν γονέων αὐτῶν. Ὁ ἐρευνητὴς π.χ. ἐρωτᾷ: ὑπῆρξαν ἄρα γε οἱ γονεῖς τοῦ παιδὸς τούτου ἀπὸ οἷας δῆποτε ἐπόψεως ἐλαττωματικοί; Ἦσαν φθιστικοί, συφιλιδικοί, ἀλκοολικοί; Ὁ πατὴρ καὶ ἡ μή-

τηρ αὐτῶν ἦσαν ἐξ αἵματος συγγενεῖς ; Ὅποία ἦτο ἡ κατάστασις τῆς υἱείας τῆς μητρὸς πρὸ τῆς γεννήσεως τοῦ παιδός ;

Ὅσον δ' ἀφορᾷ τὴν χρονικὴν ἑκτασιν τῆς παιδολογικῆς ἐρεῦνης ἐδηλώθη ἤδη ἀνωτέρω ὅτι αὕτη πολλάκις παρατείνει τὸ ἔργον τῆς μέχρι τοῦ τρίτου ἢ τετάρτου τῆς ἡλικίας ἔτους σχεδὸν δὲ πάντοτε μέχρι τῆς εἰς τὸ σχολεῖον εἰσόδου τοῦ παιδός.

Παρὰ ταῦτα δ' ὁμως τονίζει ὁ *Ufer* δικαίως ἐν τῇ εἰσαγωγῇ τῆς νέας ἐκδόσεως τοῦ «*Kind und Welt*» τοῦ *Sigismund*, ὅτι ἡ Παιδολογία πρέπει νὰ προχωρήσῃ μέχρι τῆς ἀρχῆς τῆς ἐφηβικῆς ἡλικίας. Καὶ τοῦτο, διότι θέλουσι πολλοὶ νὰ χρησιμοποιήσωσι τὴν Παιδολογίαν διὰ τὴν παιδαγωγικὴν καὶ νὰντλήσωσιν ἐκ ταύτης διδάγματα διὰ τὴν ἐν τῷ σχολείῳ διδασκαλίαν· ἀνάγκη ἄρ' ἀκριβῶς νὰ ἐξετασθῇ καὶ ἡ πνευματικὴ καὶ σωματικὴ ἰδιοσυγκρασία τοῦ παιδός καὶ κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην. Τοῦτο δὲ τονίζει καὶ ὁ *St. Hall* διὰ τῶν λέξεων : «Διὰ τὴν παιδαγωγικὴν ἔχουσι μεγίστην πρακτικὴν σημασίαν αἱ ἐπὶ τῶν παίδων παρατηρήσεις γιγνόμεναι κατὰ τὸν χρόνον τῆς εἰς τὸ σχολεῖον φοιτήσεως». Ὅντως δὲ κατὰ τοὺς νεωτάτους χρόνους ἤρξαντο νὰ ἐπεκτείνωσι τὴν ἐρευναν καὶ εἰς τὸν χρόνον τῆς εἰς τὸ σχολεῖον φοιτήσεως τῶν παίδων.

II. ΤΙΝΑ ΜΕΘΟΔΟΝ ΑΚΟΛΟΥΘΕΙ Η ΠΑΙΔΟΛΟΓΙΑ

Ἀλλὰ τίνα μορφήν λαμβάνει ἡ Παιδολογία ἐν τῇ πράξει ; Τοῦτο εἶναι τὸ ζήτημα, εἰς ὃ νῦν θ' ἀσχοληθῶμεν.

Αἱ περὶ τῆς οὐσίας τῶν παιδολογικῶν ἐρευνῶν ἐκθέσεις δεικνύουσιν ὅτι οἱ ἐρευνηταὶ περιορίζονται ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ εἰς τὰς ἰδίαις παρατηρήσεις ἐπὶ ἐνὸς παιδός καὶ εἰς τὴν καταγραφὴν τοῦ ὕλικου, ὃπερ κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον ἐκτέλεσαν. Οὕτως εἰργάσθησαν π. χ. ὁ *Tiedemann* καὶ ὁ *Sigismund*, οὕτω δὲ κατὰ τὰ κύρια σημεῖα καὶ ὁ *Preyer*. Ἐκαστος τῶν ἐρευνητῶν τούτων παρατηρεῖ ὅ,τι ἄξιον παρατηρήσεως ἐμφανίζεται κατὰ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἑαυτοῦ τέκνου καὶ τοῦτο ἀποκλειστικῶς, ἢ κυριώτατα τοῦτο, ἐκθέτει εἰς ἡμᾶς. Ἀλλ' αἱ παρατηρήσεις καὶ ἐκθέσεις αὐτοῦ ἀναφέρονται εἰς πάντα τὰ φαινόμενα ὅσα ἕκαστος ἠδυνήθη νὰ παρατηρήσῃ. Ὁ ἐρευνητὴς δηλ. συναθροίζει ὅ,τι φαίνεται εἰς αὐτὸν σπουδαῖον ἀπὸ ἀνθρωπομετρικῆς, φυσιολογικῆς, φιλολογικῆς, ψυχολογικῆς καὶ οἷας δῆποτε ἄλλης ἐπόψεως. Ἐν δὲ τῇ Ἀμερικῇ, ἐν ἀντιθέσει πρὸς ταῦτα, μεταχειρίζονται πλὴν τῆς μεθόδου ταύτης τῆς ἐρεῦνης καὶ ἄλλην, ἣν εὐρίσκομεν ἤδη ἐν τῇ γενέσει αὐτῆς καὶ παρὰ τῷ *Preyer*. Θέλοντες δηλαδή οἱ παιδολόγοι νὰποκτήσωσι σαφεῖς γνώσεις περὶ ἐνὸς φαινομένου ἢ παιδολογι-

κοῦ ζητήματος ἐξετάζουσι καὶ παρατηροῦσι μόνον τὸ ὥρισμένον τοῦτο φαινόμενον ἢ ζήτημα, ἀλλ' εἰς ὅσον τὸ δυνατόν πλείονας παίδας. Ὁ ἐρευνητὴς στέλλει σειρὰν ἐρωτήσεων εἰς πολλοὺς γονεῖς, διδασκάλους καὶ διδασκαλίσσας καὶ παρακαλεῖ αὐτοὺς νὰ παρατηρήσωσιν ἀκριβῶς τοὺς παῖδας αὐτῶν κατὰ τὰναγεγραμμένα σημεῖα καὶ φαινόμενα καὶ νὰποστείλωσιν αὐτῷ τὰ πορίσματα τῶν ἐρευνῶν τούτων. Κατὰ τὴν μέθοδον λοιπὸν ταύτην ἔχομεν περιορισμὸν εἰς ὥρισμένον χρόνον, ὅσον ἀφορᾷ τὰ ἐξεταστέα φαινόμενα, ἐξ ἄλλου δ' ὅμως ποικιλίαν, ὡς πρὸς τοὺς παρατηρητέους παῖδας, ἐνῷ κατὰ τὴν πρώτην μέθοδον ὁ ἐρευνητὴς ἔχει περιορισμὸν ὡς πρὸς τοὺς παῖδας, τοῦναγτίον ποικιλίαν ὡς πρὸς τὰ φαινόμενα. Ἀμφότεραι αἱ μέθοδοι ἄγουσιν εἰς τὸν ἐπιζητούμενον σκοπόν. Κατ' ἀμφοτέρων ταύτας τὰς μεθόδους κτώμεθ' ἐνωρίτερον ἢ βραδύτερον πλῆθος συγκεκριμένου ὕλικου, ὡς ἀπάντησιν εἰς τελείως ὥρισμένας ἐρωτήσεις. Καὶ κατὰ τὰς δύο λοιπὸν μεθόδους δυνάμεθα νὰ καταλήξωμεν σὺν τῷ χρόνῳ εἰς σπουδαῖα γενικὰ συμπεράσματα, εἰς σπουδαίους μέσους ὅρους περὶ τῆς πνευματικῆς τοῦ παιδὸς ἀναπτύξεως. Ὅ,τι δ' ὅμως συνετέλεσεν εἰς δυσφήμησιν τῆς Ἀμερικανικῆς μεθόδου εἶναι ἡ ἔλλειψις τῆς ἀναγκαίας ἐγγυήσεως διὰ τὴν ἀκρίβειαν τῶν παρατηρήσεων. Πολλάκις ὅπως ἀμόρφωτοι γυναῖκες ποιοῦνται τὰς παρατηρήσεις ταύτας, μάλιστα δὲ καὶ γυναῖκες, ἃς ὁ ἐρευνητὴς δὲν γνωρίζει ἐγγύτερον. Ἐντεῦθεν δ' εἶναι ἀδύνατον νὰ μὴ γίνωσιν ἐσφαλμένα ἀνακοινώσεις, εἴτε διότι τὸ τὴν παρατήρησιν ἀναλαβὸν ὄτομον νομίζει ὅτι παρετήρησέ τι, ὅπερ οὐδὲλως παρετίρησεν, εἴτε διότι παρανοεῖ ἐκδήλωσίν τινα τοῦ παιδός, εἴτε διότι ἐκ ματαιοφροσύνης ἢ ὀλῆτης τινὸς αἰτίας σκοπίμως ἀποκρύπτει γεγονότα τινά. Διὰ ταῦτα πάντα πολλοὶ τῶν ἐρευνητῶν μικρὰν ἀποδίδουσι σημασίαν εἰς τὸ οὕτω κτώμενον ὕλικόν, ἄλλοι δ' ἀπολύτως οὐδεμίαν.

Καὶ ἡ παρατήρησις δ' ὅμως αὐτὴ λαμβάνει ἄλλοτ' ἄλλην μορφήν. Ἐρευνηταὶ τινες παρατηροῦσι τὸν παῖδα μόνον ὑπὸ τοὺς φυσικοὺς ὅρους ὑφ' οὓς οὗτος ἐκάστοτ' ἐμφανίζεται, ἄλλοι δ' ἐκτὸς τούτων δημιουργοῦσι καὶ τεχνητούς, φέρουσι δηλ. τὸν παῖδα εἰς ὥρισμένην κατ' ἴστας καὶ ὑποβάλλουσιν αὐτὸν σκοπίμως ὑπὸ ὥρισμένους ἐρεθισμούς, εἰς οὓς δὲν ἴδᾳ ὑπέβαλλεν αὐτὸν ἡ συνήθις τοῦ βίου πορεία, ἐν συντόμῳ ποιοῦνται ἐπ' αὐτοῦ δοκιμὰς ἢ πειράματα.

Θέτουσι π. χ. πρὸ τοῦ παιδὸς ταινίας χάρτου ἢ τεμάχια ὑφάσματος διαφόρων χρωμάτων, ὅπως καθορίσωσι τίνα χρώματα γνωρίζει ὁ παῖς κ. λ. Ὁ Preyer διὰ νὰ ἐξετάσῃ τὴν διαμόρφωσιν τῆς συμπτωτικῆς δυνάμεως τῶν ὁξόνων τῶν ὀφθαλμῶν παρὰ τῷ ἑαυτοῦ παιδί, ἐκίνει πρὸ αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ ἐνὸς εἰς τὸ ἄλλο μέρος ἀνημμένον κηρίον, διὰ νὰ μελετήσῃ δὲ τὰς ἀνταντακλαστικὰς κινήσεις ἐπέψαυεν ἐσωτερικ-

κῶς κατ' ἀρχὰς μὲν τὸ δεξιὸν εἶπα δὲ τὸ ἀριστερὸν τῆς ρινὸς περὺ-
γιον τοῦ κοιμωμένου παιδός. Ὁ *Baldwin* ἔκαμε πειράματα καὶ δοκι-
μὰς διὰ νὰ ἐξηγήσῃ τὸν λόγον τῆς προτιμῆσεως τῆς δεξιᾶς χειρὸς ὑπὸ
τῆς πλειονότητος τῶν ἀνθρώπων, θέτων πρὸ τοῦ ἀναπαυτικῶς καθε-
μένου παιδὸς ἀντικείμεν' εἰς διαφόρους ἀποστάσεις καὶ θέσεις καὶ πα-
ρατηρῶν διὰ τίνος χειρὸς κατὰ προτίμησιν ἤπτετο ὁ παῖς τῶν διαφό-
ρων ἀντικειμένων κλ. κλ.

Οὕτω διὰ τοῦ πειράματος ἐπεκτείνεται οὐσιωδῶς ἡ ἐμπειρία τῶν
ἐρευνητῶν, οἵτινες οὕτω κτῶνται ἐξηγήσεις περὶ γεγονότων καὶ φαινο-
μένων ἅτιν' ἄλλως οὐδέποτε θὰ ἐγνώριζον ἢ θὰ ἦσαν εἰς αὐτοὺς τοῦ-
λάχιστο· ἀνιχνιστῶδη.

Βεβαίως ἡ ἐρμηνεία τῶν ἐξωτερικῶν φαινομένων, δι' ὧν ἐκ-
δηλοῦνται πνευματικαὶ λειτουργίαι δὲν εἶναι τόσον εὐχερὴς, ὅσον
δύναται εἶναι νομίσθαι. Μεγάλοι ἐρευνηταὶ πολλάκις ἐν πολλοῖς δια-
φωνοῦσι, δι' ὃ καὶ ὁ εἰς ἐπικρίνει οὐχὶ σπανίως τὴν μέθοδον τῆς ἐρεῦ-
νης τοῦ ἄλλου καὶ ζητεῖ νὰντικαταστήσῃ ταύτην δι' ἄλλης βελτίονος.

Ἔνεκα δ' ὅμως τῆς μεγάλης διαφορᾶς τῶν πρὸς μελέτην φαινο-
μένων δὲν εἶναι δυνατόν νὰ εὐρεθῇ μέθοδος ἐρεύνης πανταχοῦ ἐπαρ-
κῆς καὶ πανταχοῦ εἰς ἀσφαλῆ συμπεράσματ' ἄγουσα. Διὰ τοῦτο καὶ
ἐνταῦθ' εἶναι ἀνάγκη, ὅπως καὶ περὶ τῆς ἐξωτερικῆς φύσεως προκει-
μένου, νὰ ἐκλέγωμεν τὰ πειράματ' ἀναλόγως τοῦ ἐξεταστέου καὶ λυτέου
ζητήματος.

Ἐν δ' ὅμως εἶναι βέβαιον καὶ ἀνάγκη πάντοτ' ἐκ νέου νὰ τονίζη-
ται· εἰς ἐρευνητῆς δυνατόν νὰ ἐξετάσῃ ἓνα παῖδα ἀπὸ πάσης ἐπόψεως
ἢ πολλοὺς ἀπὸ μιᾶς ἐπόψεως ἢ ὁ ἴδιος ἢ δι' ἄλλων· δυνατόν προσέτι
νὰ περιορισθῇ εἰς τὰ ἀφ' ἑαυτῶν ἐμφανιζόμενα φαινόμενα ἢ νὰ ζη-
τήσῃ καὶ τὴν βοήθειαν πειραματῶν, καὶ ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ ду-
νατὸν νὰ πειραματισθῇ οὕτως ἢ ἄλλως· πάντοτε δ' ὅμως δεῖται ἐντά-
κτου προσοχῆς καὶ περισκέψεως, ἐὰν θέλῃ νὰ καταλήξῃ εἰς ὠφέ-
λιμα καὶ χρησιμοποίησιμα πορίσματα. Ὡσαύτως δεῖται μεγάλης
προσοχῆς καὶ περισκέψεως, ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἐκλογὴν τῆς μεθόδου κατὰ
τὴν παρατήρησιν. Καὶ τέλος δεῖται μεγάλης προσοχῆς καὶ περισκέ-
ψεως, ἐὰν θέλῃ νὰ μὴ ἀπατηθῇ κατὰ τὴν ἐρμηνείαν ἐξωτερικῶν ἐκ-
δηλώσεων τῶν πνευματικῶν τοῦ παιδὸς λειτουργιῶν. Κατὰ ταῦτα ἡ
παιδολογικὴ ἐρευνα εἶναι ἔργον ἐκτάκτως δυσχερές, μεγάλ' ἀπαιτοῦν
παρὰ τοῦ παρατηρητοῦ καὶ ἐρευνητοῦ. Μόνον ἐκεῖνος, ὅστις διαπνέε-
ται ὑπὸ σφοδρᾶς πρὸς τοὺς νέους ἀγάπης καὶ δύναται καθόλου νὰ
κατανοήσῃ ψυχικὰ φαινόμενα, δύναται νὰ ὑπερνικήσῃ τὰς δυσχερείας,
αἷς ἡ μελέτη καὶ ἡ ἐνασχόλησις αὕτη παρέχει.

Πλὴν τῶν ἐκδηλώσεων τοῦ σωματικοῦ καὶ πνευματικοῦ βίου τοῦ
ὁμαλοῦ παιδός, χρησιμοποιεῖ ἡ παιδολογικὴ ἐρευνα καὶ τὰ σχετικὰ

φαινόμεν' ἅτιν' ἐμφανίζονται εἰς ἀμβλύνους, ἡλιθίους καὶ πνευματικῶς ἀσθενεῖς, καὶ τοῦτο διότι αἱ διαρκεῖς ἀνώμαλοι καταστάσεις τῆς ὀριμωτέρας ἡλικίας ἀπεικονίζουσι πολλάκις ματαβατικὴν τινα περίοδον, ἣν διανύει ὁ παῖς ἐν τῇ κανονικῇ αὐτοῦ ἀναπτύξει. Μάλιστα δὲ καὶ ἐρεῦνας καὶ παρατηρήσεις ἐπὶ ζώων χρησιμοποιοῦσιν ἐρευνηταί τινες κατὰ τὴν ἐρευναν τῶν παίδων, ὅπως π. χ. ὁ Compayré καὶ ὁ Preyer. Πλὴν δὲ τούτων ὁ Compayré ἐπωφελεῖται καὶ ἀναμνήσεις ἐκ τῆς παιδικῆς ἡλικίας καὶ αὐτοβιογραφίας, ὡς χρησίμους πηγάς. Μόνον δὲν ἐπιτρέπεται νὰ λησμονήσῃ τις ἐνταῦθα δύο τινά, πρῶτον ὅτι ἡ φαντασία τοῦ ὀρίμου ἀνθρώπου εἶναι διατεθειμένη νὰ περικοσμήσῃ καὶ λαμπρύνῃ τὰς συγκεχυμένας ἀναμνήσεις τῶν πρώτων τῆς ἡλικίας ἐτῶν, καὶ δεύτερον ὅτι μόνον ἔξοχα πνεύματ' ἔλαβον ἀφορμὴν νὰ ἐξιστορήσωσι τὴν ἀρχὴν τοῦ ἑαυτῶν βίου καὶ τὰς πράξεις τῆς νεανικῆς αὐτῶν ἡλικίας. Ἐὰν θὰ ἠθέλομεν λοιπὸν νὰ παραλάβωμεν κατὰ λέξιν τὰς πληροφορίες, αἷς οὗτοι παρέχουσιν ἡμῖν, θὰ διετρέχομεν τὸν κίνδυνον νὰ σχηματίσωμεν ἐσφαλμένην παράστασιν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, κατὰ πολὺ τὸν μέσον ὅρον αὐτῆς ὑπερβάλλουσαν, καὶ τέλος νὰ γνωρίσωμεν μόνον τὴν Ψυχολογίαν τῶν θαυμασίας καὶ ἐκτάκτου φύσεως παίδων.

III. ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΣΗΜΑΣΙΑΣ ΤΗΣ ΠΑΙΔΟΛΟΓΙΑΣ

Μετὰ τᾶν ἄνωτέρω περὶ τῆς φύσεως τῆς Παιδολογίας λεχθέντα, δυνάμεθα βεβαίως νὰ προσδοκῶμεν ὅτι δύναται αὕτη νὰ παράσχῃ **πολυτίμους ὑπηρεσίας εἰς τε τὴν Παιδαγωγικὴν καὶ τὴν Ψυχολογίαν**. Διότι ἡ Παιδολογία γνωρίζει εἰς ἡμᾶς τὴν σωματικὴν καὶ πνευματικὴν φύσιν τῶν παίδων, τῆς δ' ἀγωγῆς σκοπὸς εἶναι νὰ γάγῃ τὴν φύσιν ταύτην εἰς εὐάρεστον ἀνάπτυξιν καὶ πρόοδον· τοῦτο δ' ὅμως τότε μόνον δύναται κάλλιστα νὰ ἐπιτίχῃ ὁ παιδαγωγός, ὅταν γνωρίζῃ τὴν φύσιν τοῦ παιδὸς ἀκριβῶς. Δὲν λείπουν δ' ὅμως καὶ οἱ ἐλαχίστην σημασίαν ἀποδίδοντες εἰς τὴν Ψυχολογίαν καὶ ἀρνούμενοι μάλιστα τὴν ὀφέλειαν, ἣν δύναται αὕτη νὰ παράσχῃ εἰς τὸν παιδαγωγόν, διὰ τοῦτο δὲ καὶ περιφρονοῦντες ἀπὸ τῆς ἐπόψεως ταύτης τὴν Ψυχολογίαν τῶν παίδων.

Ἐξ ἄλλου δ' ὅμως ὑπάρχουσι πολυάριθμοι διδάσκαλοι καὶ ἄλλοι λόγοι ἀνδρες, οἵτινες πολλὰ προσδοκῶσιν ἀπὸ τῆς παιδολογικῆς ἐρεῦνης.

Ποῦ λοιπὸν τὸ δίκαιον μεταξὺ τῶν ἀλληλοσυγκρουομένων τούτων γνωμῶν; Θὰ εὕρωμεν τοῦτο ἐκ τῶν καρπῶν, οὓς αὕτη ἀποφέρει. Ἀντὶ νὰ παραδεχθῶμεν ἢ νὰ πορρίψωμεν τὴν Παιδολογίαν στηριζόμενοι ἐπὶ τοῦ κύρους ἐπιφανοῦς τινος ἀνδρός, εἶναι προτιμότερον νὰ